

BALCI, ELİF NUR ERKAN. 2017. ALASDAIR MACINTYRE'İN MODERN AHLAK ELEŞTİRİSİ VE THOMASÇI-ARİSTOTELESÇİ AHLAK FELSEFESİ. BASILMAMIŞ DOKTORA TEZİ, SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

İrfan KARADENİZ*

Klasik ahlak metinlerinin ve teorilerinin güncel okumalarla günümüze taşınması keşf-i kadîm için önemli olduğu kadar insanlığın ortak sorunlarını görebilmek için de önemlidir. Bu güncel okumanın seçkin simalarından biri olarak MacIntyre ismi önemli olmasına rağmen, ülkemizde onun üzerine yeterince çalışma yapılmadığı da bilinen bir gerçektir. MacIntyre hakkında yapılan bir elin parmağını geçmeyecek sayıdaki birkaç çalışma, yukarıda ifade edilen klasik metinleri güncel okumalara tabi kılmada yetersiz olduğumuzu gösteriyor. Bu açıdan değerlendirmemize konu olan Elif Nur Erkan Balcı'nın Alasdair MacIntyre'in Modern Ahlak Eleştirisi ve Thomasçı-Aristotelesçi Ahlak Felsefesi isimli doktora tezi bu amaca matuf bir çalışma olarak görülüyor. Bu incelemede çalışmanın muhtevasını ve konunun işlenişini detaylandırmadan ele alacağım. Tezin ismi ve kapsamı, dipnotlar, dili ve imlası üzerinden önemli görülen bazı noktalara işaret edeceğim.

Alasdair MacIntyre'in Modern Ahlak Eleştirisi ve Thomasçı-Aristotelesçi Ahlak Felsefesi isimli çalışma üç ana bölümden oluşuyor. "MacIntyre'in Modern Ahlak Eleştirisinin Geliştiği Zeminler" başlıklı ilk bölümde tez yazarı, MacIntyre üzerindeki Marx, Aristoteles ve Aquinas etkisini ortaya koyuyor. Onun yeknesak bir Marksizm anlayışına sahip olmadığını ve birtakım dönüşümlerle Marksizm'i yeniden yorumladığını izah ediyor. Marksizm'e teolojik ve sosyolojik referanslar alt başlığı altında Hıristiyanlık ve Marksizm'in bir arada olmasının imkânı ve imkânsızlığı meselesini tartışır. Yazar MacIntyre ve Aristo alt başlığında ise MacIntyre'in, ahlaka getirdiği tenkitlerle bilinen Marx'ı, bir ahlak felsefesi inşa eden Aristo'yla nasıl telif ettiği üzerinde durur. Sonraki alt başlıkta Aquinas'ı ele alması, tabir yerindeyse onun ahlak anlayışındaki seyr-i sülûkün son noktasına işaret etmiyor. Çünkü Aquinas bağlamında zikredilenlerden anladığımız kadarıyla Aquinas, Aristo düşüncesinin açmazlarına cevap verirken, Aristo ise Aquinas'ın düşüncesine zemin oluşturuyor. Yazar "MacIntyre'in Modern Ahlak Eleştirisinin Merkezindeki Üç Filozof: Hume - Kant - Kierkegaard" isimli ikinci ana bölümde MacIntyre'in modern ahlak düşüncesine getirdiği eleştirileri Hume, Kant ve Kierkegaard örnekleri üzerinden veriyor. Hume'un ahlak anlayışı Aristo felsefesiyle benzeşen ve ayrışan yönleriyle bir okumaya tabi tutulurken, Erdem Peşinde eserinin öncesi ve sonrası temelinde Kant ahlakı ele alınıyor. Son olarak birey, eylem ve Hıristiyanlık konuları üzerinden MacIntyre'in Kierkegaard'a yönelttiği eleştiriler ortaya konuyor. Çalışmanın son ana bölümü "MacIntyre'in Thomasçı-Aristotelesçi Ahlak Felsefesi ve Bu Felsefenin Gereçeklendirilmesi" teorik, pratik ve sosyolojik kendini tanıma şeklinde üç gerçekleştirmeye neticeleniyor. Tartışmalar kısmında MacIntyre'in ahlak felsefesinin din ve dindarlıkla ilişkisi, MacIntyre'in tarihsellik ve rölativizm bağlamında nerede durduğu ve son olarak çalışmanın temel iddiası olan Thomasçı-Aristotelesçi ahlak felsefesinin günümüzdeki imkânının olup olmadığı ele alınarak çalışma sona eriyor.

Buraya kadar genel hatlarıyla özetlediğimiz çalışmanın bazı noktalarına değinebiliriz. Öncelikle, lüzumuna binaen incelemenin başlığı üzerinde birkaç hususa işaret etmek gerekiyor. Başlık çalışma kapsamının çok geniş tutulduğunu gösteriyor. Tezin ismi sadece Alasdair MacIntyre'in Modern Ahlak Eleştirisi şeklinde belirlenseydi bile, bu beraberinde başka birtakım soruları getiriyor olurdu. Sözelimi MacIntyre modern dönemde ahlakın hangi yönünü veya yönlerini eleştirmektedir? Ahlakın temeli meselesini mi? Yoksa ahlakın evrenselliği meselesini mi? "Thomasçı-Aristotelesçi Ahlak Felsefesi" şeklindeki başlığın ikinci kısmı da benzer bir sıkıntıya taşıyor. Burada da benzeşen nokta bir problem altında zikredilse bir nebze olsun bu giderilebilirdi. Başlığın genel olması tezin çok güçlü olduğu veya olacağı anlamına gelmiyor. Hatta tezde tartışılan belli bir mesele olmaması, ele alınan mevzuların yüzeysel bir şekilde anlatılmasına sebebiyet verebiliyor. Bu açıdan başlığın çok genel tutulması çok ciddi bir emeğin mahsulü olan bu incelemeye gölge düşürüyor. Nitekim çalışmanın amacı kısmında tez yazarının, MacIntyre'in modern ahlak eleştirisinin çok yönlü olmasından dolayı bazı hususlara yer verdiğini bazılarını dışarda bıraktığını ifade etmesi de bu tenkidimizi haklı çıkarıyor (s. 9). Öte taraftan yazarın çalışmanın önemi kısmında MacIntyre üzerine yapılan Türkiye'deki çalışmalara dair değerlendirmesine katılmak mümkün değildir. Sadece belli bir kavram ve filozofların mukayeseli bir şekilde ele alınması olarak zikredilen her iki çalışma da¹ problem merkezli olmaları hasebiyle yazarın söylediğinin aksine tez konusu olarak daha yerinde görünüyor. Bu incelemenin kapsamının geniş olması, sadece MacIntyre üzerine ilk çalışma olsaydı mazur görülebilirdi. Ancak MacIntyre üzerine yapılan yukarıdaki iki çalışma, haklı olarak, "Bu tarz bir çalışmaya gerek var mıydı?" sorusunu akla getiriyor.

Tezin karşı karşıya olduğu en büyük sorunun hâlihazırda hayatta olan birinin görüşlerini ele almak olduğu söylenebilir. Çünkü tez yazarının da sıklıkla dile getirdiği gibi MacIntyre bazı düşüncelerinden zamanla vazgeçmiş, yeni düşünceler edinmiş veya düşüncelerine eleştirel bir şekilde yaklaşarak bunları yeniden inşa ediyor. Bu durumun ise çalışma bittiğinde görüşlerini değiştirme ihtimali olan MacIntyre'in ahlak görüşünü ele alan bu tez için ciddi bir problem oluşturacağı görülüyor. Ayrıca neredeyse mutlak bir kabul haline gelen, çalışılan kişinin hayatı ve eserleri kısmına çalışmada yer verilmemesi, sadece konuyla irtibatlı görülen yerlerde MacIntyre'in hayatına değinilmesi, gereksiz malumata girilmemesi açısından önem arz ediyor.

Eserin muhtevasının çok yoğun olması beraberinde ana konudan uzaklaşılmasını getiriyor. Bunun örneği 120 sayfa yer ayrılan birinci bölümdür. Bu kısım çalışmanın arka planını izah ettiği için yerinde olmakla beraber daha kısa ve öz bir biçimde ifade edilmesi çalışmaya hiçbir şey kaybettirmezdi. Ancak her çalışmada olduğu gibi metnin sahibi, yazdıklarından haklı olarak kolay kolay vazgeçemiyor. Bununla beraber meselenin böyle uzun uzadıya izahı, izah olmanın ötesine geçiyor ve aslında incelenmesi gereken konuyu bulanıklaştırıyor.

Çalışmanın özellikle ilk kısımlarında çok yoğun bir şekilde dipnotlarda bilgi verildiği görülüyor. Bu durumun dipnot vermenin ruhuna aykırı olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü dipnot verilirken okuyucunun o alanda daha ayrıntılı bilgiyi hangi kaynaklardan okuyacağı bilgisine

¹ Solmaz Hünler (Zelyüt), John Rawls ve Alasdair MacIntyre'da Bir Erdem Olarak Adalet (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 1994); Muhammed Enes Kala, Erdem ve Ödev Ahlâklarına Yeni Yaklaşımlar: David Ross ve Alasdair MacIntyre (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015).

ulaşması veya bilginin menşeyini tespit etmesini kolaylaştırması amaçlanır. Burada örnek olması hasebiyle 14. ve 22. sayfaları zikredebiliriz. İlgili sayfalarda yarım sayfayı bulan hatta yer yer aşan bilgilerin dipnotta verildiği görülüyor. Dipnota alınan bu uzun bilgiler gerekliyse ana metnin içerisine alınmalı, değil ise sadece eser isimlerine işaret edilerek bu bilgiler dipnotlardan çıkarılmalıdır. Ayrıca atıf yapılan eserler hem dipnotta hem de metin içerisinde uzun uzun yazılmamalıdır. MacIntyre'ın eserlerinden de olsa bir düşünür'e ait bir bilgi alınıyorsa o yazarın eserine işaret etmek gerekiyor. Özellikle Kierkegaard'a göre, Hume'a göre şeklinde yazılan cümlelerde bu tür hataların olduğu görülüyor. Bu durum tezde birkaç yerde tekrür etmekle beraber, genel bir hata olmayıp tez yazarının dikkatinden kaçtığı görülüyor.

Genel hatlarıyla çok yoğun bir metin olan tezde bazı başlıkların gereğinden fazla uzun hatta tümce şeklinde başlıklar olması genel bir hata olmaması hasebiyle makul karşılanabilir. Ancak bu başlıkların düzeltilmesi yerinde olur (s. 26, 54 ve 66). Başlıklar, altında işlenen konuyu özetleyen birkaç kelimedenden oluşmalıdır. Ayrıca başlıkların yazımında belli bir standardın takip edilmesi önemlidir. Metinde de bunun takip edildiğini görüyoruz. Ancak bu standardı bozan bazı başlıklarla da karşılaşılıyor. Bazı başlıkların girişinde okuyucuyu yönlendirici ve önceki bölümdeki konuları özetleyici paragrafların belli başlıklar altında konulması, çalışmayı hem sistematik hem de daha özgün yapmış denilebilir (s. 173).

Akademik metinlerde genel bir teamül olan biz dilinin kullanılmadığını gördüğümüz tezde bu durumun yadırganacak bir mesele olmaması gerektiğini yazarın üslubunda da açıkça görüyoruz. İddianın kime ait olduğunun belli olması yani tezin içerisinden muğlaklığın kaldırılması açısından tez yazarının bu dil tercihini doğru buluyoruz. Çalışmada eser isimlerinin kısaltılmasında birkaç yer dışında bir tutarsızlık gözüküyor (s. 7-8). Bir iki tane yüklemsiz cümle ve bazı yazım hataları dışında metnin dili genel olarak başarılıdır.

Sonuç olarak bu değerlendirmenin en temelde işaret ettiği husus, tez konusu belirlenirken daha hususi konuların seçilmesinin gerekliliği hakkındadır. Konu başlıklarını tüketmemek ve daha detaylı incelemeler için bu hususa hassaten dikkat etmek gerekiyor. Fakat Alasdair MacIntyre'ın Modern Ahlak Eleştirisi ve Thomasçı-Aristotelesçi Ahlak Felsefesi isimli çalışmanın önemli bir işe imza attığını zikretmek gerekiyor. Bu çalışma klasik dönemde yazılan ahlaka dair metinlerin çağdaş döneme nasıl taşınabileceğini gösterdiği gibi, bu tarz çalışmaların düşünce tarihi açısından da çok büyük bir öneme sahip olduğunu gösteriyor.